

socialmedicinsk tidskrift

Sextiofemte årgången häfte nr 10 1988

Allmän redaktion:

Claes-Göran Westrin, redaktör och ansvarig utgivare
Ann Appelgren, red. sekr.,
Elisabeth Natt och Dag, expedition

Redaktionsutskott:

Erik Allander, professor i socialmedicin, Huddinge
Per Bjurulf, professor i socialmedicin, Linköping
Arne Borg, direktör, Stockholm
Lars-Olov Bygren, professor i socialmedicin, Umeå
Mats Forsberg, socialchef, Eskilstuna
Axel Fugl-Meyer, professor i medicinsk rehabilitering, Umeå
Axel Gisslén, kommunalråd, Örebro
Kurt Grefve, socialchef, Kristianstad
Gunnar Grimby, professor i medicinsk rehabilitering, Göteborg
Sonja Henriksson, socialbyråchef, Göteborg
Sven-Olof Isacson, professor i socialmedicin, Lund
Bengt Lindegård, professor i socialmedicin, Göteborg
Bengt Scherstén, professor i allmänmedicin, Lund
Sune Sunesson, professor i socialt arbete, Lund
Leif Svanström, professor i socialmedicin, Stockholm
Gösta Tibblin, professor i allmänmedicin, Uppsala
Margareta Åhlstrand, avdelningschef, Avesta

Barnfamiljerna och samhällets service

Stöd och hjälp till barn och deras föräldrar har sedan lång tid varit en viktig delkomponent av den svenska välfärdspolitiken. Det senaste decenniet har emellertid ett begränsat ekonomiskt utrymme lett till ökade svårigheter att förverkliga högt uppsatta politiska mål genom fortsatt expansion. Under sådana förhållanden stiger kraven på analys av olika tjänsters effektivitet och ändamålsenlighet. Besvärliga frågor måste ställas: Erbjuds barnfamiljer den service och hjälp de efterfrågar och/eller har behov av? Satsar samhället på rätt insatser och utförs de på rätt sätt? Går det åt för mycket tid till att diskutera, föreskriva och rapportera om hur och varför istället för att producera tjänster? Ägnas det allt större energi åt revirbevakning?

Historiskt sett skapades det mesta av samhällets tjänster för barnfamiljerna för att möta en situation då fattigdom, stora sociala skillnader samt hög dödlighet och utbredd sjuklighet bland barn var realiteter. Idag är problempanoramats ett annat. Den kroppsliga hälsan bland barn är god, vilket avspeglar sig i de internationellt sett låga mortalitets- och morbiditetssiffrorna. Bilden förmörkas dock av att många barnfamiljer har svaga sociala nätverk och svårigheter att förena föräldraskapet med en krävande roll på arbetsmarknaden. Till detta kommer specifika problem i form av missbruk, nedsatt psykisk hälsa, relationsproblem och skilsmässor. Inte minst bristerna i familjegemenskapen utgör påtagliga risker för barnens hälsa och utveckling. Är hälso- och sjukvård, socialtjänst, skola etc rätt utrustade för att hantera dessa problem? Finns

överhuvudtaget de metoder som svarar mot problemens art där de borde finnas?

Projektet "Barnfamiljerna och samhällets service" startades i Uppsala 1984. Bakom projektet stod ursprungligen en informell idégrupp bestående av docent Gunilla Larsson, förvaltningsdirektör Karin Strömberg-Lind, docent Claes Sundelin och justitieombudsman Tor Sverne. Projektiden hade sina rötter i denna grupps gemensamma erfarenheter av att viktiga behov hos barnfamiljerna inte passade in i de olika hjälporganens struktur och att det hos personalen på fältet inom såväl hälso- och sjukvård som socialtjänst fanns tecken på bristande framtidsstro och reformvilja. Vidare syntes svårigheterna betydande när det gällde att konstruktivt utnyttja samhällets samlade kompetens. Det skisserade projektets syfte var att inom ett bostadsområde analysera relationerna mellan barnfamiljernas behov av hjälp och stöd, efterfrågan och konsumtion av tjänster mot bakgrund av samhällets mål för olika verksamheter samt dessas kompetens.

Projektets ambitioner var högtflygande och långt ifrån blygsamma. De gick ut på att både skapa nya teoretiska infallsvinklar och initiera förändringar.

Tre huvuduppgifter definierades för projektet, som kom att stödjas med medel från Socialdepartementet, Uppsala läns landsting och Uppsala kommun, nämligen att:

- analysera relationen mellan officiella politiska mål och målen bland personalen som möter barnfamiljerna.
- försöka skapa en gemensam teoretisk bas för analys och förståelse av olika verksamheters situation.
- planera och initiera förändringar inom och mellan verksamheter i nära samarbete med verksamheternas egna befattningshavare.

Projektet förlades till ett bostadsområde i Uppsala. Antalet invånare är ca 5300, varav ca 820 familjer med barn under 16 år. Området är socialt blandat med olika slags boende. Trettio procent av befolkningen är invandrare och området är barnrikt. Följande verksamheter inkluderades i projektet: mödra- och barnhälsovård, öppen barnpsykiatri, landstingets barnhabilitering, skolan inklusive elevvård och skolhälsovård, barnomsorg inklusive fritidsverksamhet, socialtjänstens individ- och familjeomsorg samt familjerådgivning.

Att studera olika verksamheter i ett distrikt innebär naturligtvis problem i fråga om generaliserbarhet. Befolkningsstrukturen och även servicebudets utformning påverkar resultaten. Det har dock visat sig att grundläggande frågeställningar som belysts i studien kan vara av generellt intresse och har betydelse för synen på och utformningen av den framtida servicen till barnfamiljerna. Ett av studiens viktigaste bidrag är att peka på principiella problem och angreppssätt genom att beskriva företeelser i vårt forskningsområde på ett sådant sätt att man kan dra allmänna slutsatser trots de speciella omständigheterna. De teoretiska grundmodellerna i det studerade området hoppas vi skall visa sig vara applicerbara i ett flertal sammanhang.

Projektet är uppdelat i en kartläggningsfas och i en period av utvecklingsarbete. I kartläggningsfasen som avslutades 1987, ingick följande delprojekt:

- Målanalys i nutidshistoriskt perspektiv för de studerade verksamheterna.
- Mål och utvecklingsbehov belysta genom politiker- och förvaltningsintervjuer.
- Arbetstidens fördelning inom verksamheterna.

- Personalens synpunkter på arbetssituation och den egna verksamheten (enkätstudie).
- Barnfamiljernas erfarenheter, önskemål och förväntningar på olika tjänster (enkätstudie).
- Barnens konsumtion av vård för ett verksamhetsår speglad i journaler och akter.

De olika delstudierna har legat till grund för följande förändrings- och utvecklingsprojekt:

- Klientens delaktighet i socialtjänstens individ- och familjeomsorg
- Samverkan högstadium – socialtjänst kring högstadieelever med särskilt behov av stöd
- Samverkan barnhälsovård – barnomsorg kring hälsouppllysning på öppen förskola
- Skolförberedande hälsokontroll vid 5 1/2–6 år
- Samverkan elevvård – barnhabilitering – öppen barnpsykiatri i arbete med skolbarn med motoriska och perceptuella problem
- Fördjupad analys av skolans åtgärder för barn med svårigheter i skolan under första skolarbetet.

Resultat från projektarbetet har tidigare publicerats i Socialmedicinsk tidskrift nr 1 1987 och nr 1 1988. Detta temanummer bygger väsentligen på analyser av kartläggningsmaterialet. Analyserna omfattar flera nivåer: politiker, verksamheter och "konsumenter". Några av bidragen berör ett visst perspektiv inom flera verksamheter, medan andra mer specifikt belyser ett visst problemkomplex inom en verksamhet.

Projektet kommer att avslutas hösten 1989. Det sista projektåret kommer till övervägande del att ägnas åt dokumentation samt åt att föra ut resultaten. Vi hoppas att resultaten skall vara av övergripande vårdpolitiskt intresse. För närvarande planeras i samråd med Socialdepartementet olika vägar att föra ut resultaten så att de kan berika diskussioner och utredningar inom servicesektorn. I detta nummer vänder vi oss såväl till politiker och administrativt ansvariga som till dem som möter barnfamiljerna i sin dagliga verksamhet.

En förteckning över hittills publicerade rapporter kan beställas från projektets sekretariat under adress:

Barnfamiljerna och samhällets service
Pediatriiska institutionen
Akademiska sjukhuset, ing 92
75185 UPPSALA

Gunilla Larsson

Claes Sundelin

Gästredaktör för detta temanummer har varit Dagmar Lagerberg, docent i samhällsmedicinsk forskning om barn och en av projektledarna för "Barnfamiljerna och samhällets service".

Projektsekreterare är Ulla-Britt Jansson, utan vars helhjärtade medverkan denna publikation inte hade kunnat komma till stånd.